

Een taaloverstijgende weg naar taalbewustzijn? Let's CLAP!

Grammaticaal redeneren in de vakken Nederlands, Engels en Duits

G.P.M. Leenders, H.C.J. de Graaff en J. M. van Koppen

Vergelijking taal & wiskunde

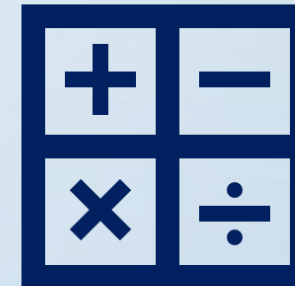
24 maximumscore 4

De kern van een goed antwoord is:

- Wetmatigheid 1 zegt dat regels het snelst groeien waar ze de meeste schade aanrichten / bij ervaringsgerichte beroepen 1
- Dat komt doordat het voor bepaalde beroepen lastig vast te stellen is wat maakt dat iemand kundig/goed/professioneel is 1
- Wetmatigheid 2 zegt dat regels het schadelijkst zijn daar waar veel ervaringskennis nodig is 1
- Dat komt doordat ervaringsdeskundigen hun werk moeten uitvoeren en (laten) beoordelen volgens verkeerde maatstaven / maatstaven die door ondeskundigen zijn opgesteld / Doordat ervaringsdeskundigen veel tijd moeten besteden aan de regels van buitenstaanders, hebben zij minder tijd om hun werk goed uit te voeren 1

1 maximumscore 4

- Aflezen van twee punten in de figuur: bijvoorbeeld (2005, 30 000) en (2012, 27 000) 1
- Dit geeft een afname van $\frac{3000}{7}$ per jaar 1
- Een berekening als $27\,000 - \frac{3000}{7} \cdot 8$ 1
- Het antwoord: 24 000 (goudplevieren) 1

Vergelijking taal & wiskunde

24 maximumscore 4

De kern van een goed antwoord is:

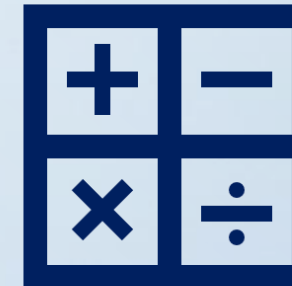
- Wetmatigheid 1 zegt dat regels het snelst groeien waar ze de meeste schade aanrichten / bij ervaringsgerichte beroepen
- Dat komt doordat het voor bepaalde beroepen lastig vast te stellen is wat maakt dat iemand kundig/goed/professioneel is
- Wetmatigheid 2 zegt dat regels het schadelijkst zijn daar waar veel ervaringskennis nodig is
- Dat komt doordat ervaringsdeskundigen hun werk moeten uitvoeren en (laten) beoordelen volgens verkeerde maatstaven / maatstaven die door ondeskundigen zijn opgesteld / Doordat ervaringsdeskundigen veel tijd moeten besteden aan de regels van buitenstaanders, hebben zij minder tijd om hun werk goed uit te voeren

1
1
1
1

1 maximumscore 4

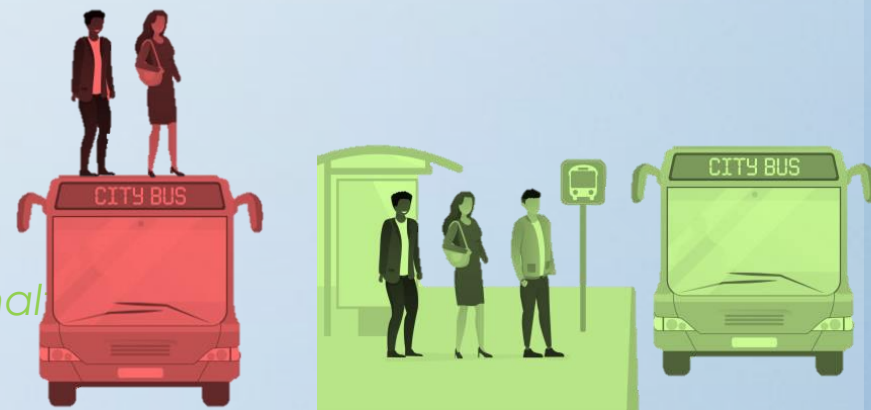
- Aflezen van twee punten in de figuur: bijvoorbeeld (2005, 30 000) en (2012, 27 000)
- Dit geeft een afname van $\frac{3000}{7}$ per jaar
- Een berekening als $27\,000 - \frac{3000}{7} \cdot 8$
- Het antwoord: 24 000 (goudplevieren)

1
1
1
1

Aanleiding

- ❖ Ezelsbruggetjes → focus op resultaten in plaats van de analyse
- ❖ Taalnorm, taalwerkelijkheid en taalgevoel
- ❖ Vakspecifieke regels in plaats van taalbewustzijn
- ❖ “Jan brak de vaas.”
 - Wie of wat + persoonsvorm = onderwerp
 - *Wat brak? De vaas = onderwerp*
 - *Wie brak? Jan = onderwerp*
- ❖ “Ik wacht op de bus.”
 - *Ich warte auf dem Bus. [Ik wacht bovenop de bus.]*
 - *Ich warte auf den Bus. [Ik wacht op de bus (bij de bushalte)]*

Overzicht promotietraject

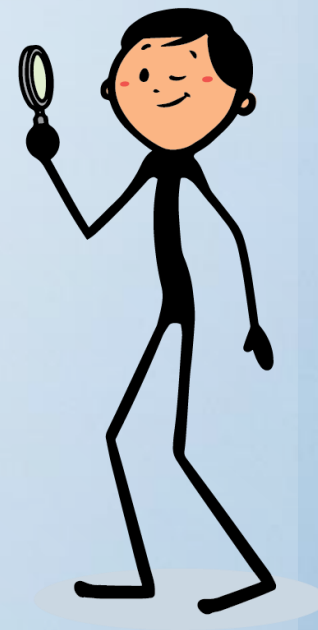
• (I) stand van zaken docenten → welke concepten per taal, dwarsverbanden?

• (II) Stand van zaken leerlingen → welke kennis zetten ze in? Transfer?

• (III) Taalcontrastieve analyse → Cross-Linguistic Awareness Program (CLAP)

• (IV) Ontwikkeling meetinstrument → taalvaardigheid en bewustzijn apart te meten?

• (V) Cross-Linguistic Awareness Program (CLAP) → Nederlands

Inleiding

Doelen grammaticaonderwijs

Ondersteuning andere...

A) ...taalvaardigheden, maar:

- ✓ leerlingen gaan niet beter schrijven door traditioneel grammaticaonderwijs
- ✓ elke vorm van empirisch bewijs voor deze ondersteunende rol ontbreekt

B) ...talen, maar met betrekking tot traditioneel grammaticaonderwijs:

- ✓ per vak verschillende termen
- ✓ concepten niet op hetzelfde moment (soms zelfs niet in hetzelfde leerjaar) aangeboden
- ✓ de didactische aanpak verschilt per vak

Traditioneel grammaticaonderwijs → sterke (inter-)nationale kritiek

Inleiding

Mogelijke oplossing?

Bewuste taalvaardigheid als doel: niet 'het goede antwoord', maar de redenering die daaraan voorafgaat. Contextrijke visie op grammatica!

Visie op bewuste taalvaardigheid

- *“een vaardigheid die steunt op kennis en inzicht in taal en taalgebruik”*
- *“een verhoogd bewustzijn van en gevoeligheid voor de vormen en functies van taal”*
- Expliciete kennis om reeds aanwezige impliciete kennis te onderbouwen. Taaloverstijgende mogelijkheden!

Expliciete kennis van de overeenkomsten en verschillen tussen talen vergroot de gevoeligheid voor de vormen en functies van taal!

Inleiding

Een betekenisvollere invulling = positieve transfer?

- Andere taalvaardigheden: Myhill et al. (2012) geïntegreerd grammaticaonderwijs → schrijfvaardigheid en metalinguïstische kennis.

Schrijfvaardigheidslessen gefocust op de effecten van grammaticale keuzes en het construeren van betekenis.

- Andere talen: McManus en Marsden (2017) alternatieve invulling van het grammaticaonderwijs → snelheid en nauwkeurigheid van lees- en luistervaardigheid in de tweede taal.

Grammaticaonderwijs waarin een expliciete koppeling werd gelegd tussen grammaticale structuren in het Engels (L1) en het Frans (L2)

Uitgangspunten

- balans verschuiven van feitenkennis naar inzicht, begrip en toepassing
- Stimuleren grammaticaal redeneren en reflectief denken
- expliciete kennis aanbieden om reeds aanwezige impliciete kennis te onderbouwen
- Belangrijker dan het vinden van het 'goede antwoord' wordt de redenering die tot dat 'goede' antwoord leidt, waarbij leerlingen leren dat er soms meer goede antwoorden zijn, en dat de context bepaalt welke van die goede antwoorden het optimale antwoord is.
- Grammaticale analyse begint met het zien van delen en samenhang, dus pas aan het eind van de redenering tijd/aandacht voor grammaticale begrippen

Mogelijk kan grammaticaonderwijs zo wél een positieve bijdrage leveren aan bewuste taalvaardigheid in het Nederlands én de moderne vreemde talen.

Typen opgaven #1

❖ Ontleedopgaven

- Sinds 1810 de kern van het curriculum bij Nederlands als didactiek en als meetinstrument
- In onderzoek en in het moderne vreemde talenonderwijs zijn ontleedopgaven ongebruikelijk

Ontleedopgaven

Wat is de bedoeling?

Vorm van structuuranalyse, waarbij de zin in zinsdelen moet worden verdeeld.

Kritiek

→ De ezelsbruggetjes zijn gericht op het benoemingsresultaat i.p.v. de manipulatie zelf

“Taalanalyse is in de kern een rommelig probleem: er is lang niet altijd een eenduidig antwoord [...] en het is op voorhand onduidelijk welke informatie aan het vinden van de oplossing bijdraagt”

→ Het oefen- en toetsmateriaal bevat slechts zinnen die met behulp van ezelsbruggetjes correct ontleed kunnen worden. Sla echter maar eens een willekeurige roman open....

→ Het grammaticale inzicht van leerlingen gaat niet veel verder dan het kunnen benoemen van een zinsdeel

Typen opgaven #2

❖ Grammaticaliteitsbeoordelingen (Grammaticality judgement tasks, GJT's)

- Al decennialang gebruikt in tweedetaalverwervingsonderzoek als maatstaf voor het taalkundig vermogen van leerlingen in een tweede taal
- In onderzoek en het onderwijs in de eerste taal worden grammaticaliteitsbeoordelingen niet ingezet, hoewel ze het beheersingsniveau van structuren die in de eigen (spontane) productie van leerlingen maar zelden voorkomen inzichtelijk kunnen maken en ze gemakkelijk voor grote aantallen leerlingen beoordeeld kunnen worden.

Grammaticaliteitsbeoordelingen

Voorbeeld #1

Zet een kruisje voor elke zin waarin het onderstreepte grammaticaal incorrect is.

- ☐ 1. Kijkend uit het raam viel plotseling een dakpan naar beneden.
- ☐ 2. Dronken bracht de politie de man naar het hoofdbureau.
- ☐ 3. Wij brengen onze opa naar zijn laatste rustplaats, na te zijn overleden op 1 januari jongstleden.
- ☐ 4. Verdiept in zijn boek, merkte hij mijn binnenkomst niet op.

Wat is de bedoeling?

Beoordelen of de voorgelegde (on-)grammaticale zinnen welgevormd zijn of niet (R. Ellis, 1991) aan de hand van de volgende stappen:

1. snappen wat er staat, *semantic processing* (semantische verwerking)
2. vaststellen of er iets (on-)grammaticaal is, *noticing* (opmerken)
3. Bepalen waarom het (on-)grammaticaal is + eventueel de overtreden regel benoemen, *reflecting* (reflecteren)

Grammaticaliteitsbeoordelingen

Voorbeeld #1

Zet een kruisje voor elke zin die grammaticaal incorrect is.

- ☐ 1. Kijkend uit het raam viel plotseling een dakpan naar beneden.
- ☐ 2. Dronken bracht de politie de man naar het hoofdbureau.
- ☐ 3. Wij brengen onze opa naar zijn laatste rustplaats, na te zijn overleden op 1 januari jongstleden.
- ☐ 4. Verdiept in zijn boek, merkte hij mijn binnenkomst niet op.

- ☐ 1. The meeting started, after drinking coffee.
- ☐ 2. Arriving at the classroom, it had already begun.
- ☐ 3. I let him carry the table.
- ☐ 4. Silently listening in the dark, the unknown sounds only seemed to increase.

- ☐ 1. Die Attraktionen öffnete, nach viel getrunken zu haben.
- ☐ 2. Eine Abrissfirma zerstörte das eingestürzte Gebäude, nach dem schweren Sturm nicht überlebt zu haben.
- ☐ 3. Pünktlich im Stadion angekommen, gingen die Fans schnell zu ihren Plätzen.
- ☐ 4. Nach einer kurzen Erklärung bekommen zu haben, wurde im Wartezimmer Kaffee getrunken.

Grammaticaliteitsbeoordelingen

Voorbeeld #1 (context-arme variant)

Zet een kruisje voor elke zin waarin het onderstreepte grammaticaal incorrect is.

- ☒ 1. Kijkend uit het raam viel plotseling een dakpan naar beneden.
- ☒ 2. Dronken bracht de politie de man naar het hoofdbureau.
- ☒ 3. Wij brengen onze opa naar zijn laatste rustplaats, na te zijn overleden op 1 januari jongstleden.
- ☐ 4. Verdiept in zijn boek, merkte hij mijn binnenkomst niet op.

- ☒ 1. The meeting started, after drinking coffee.
- ☒ 2. Arriving at the classroom, it had already begun.
- ☐ 3. I let him carry the table.
- ☒ 4. Silently listening in the dark, the unknown sounds only seemed to increase.

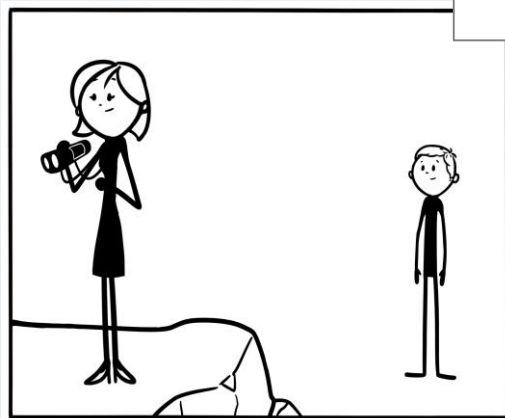
- ☒ 1. Die Attraktionen öffneten, nach viel getrunken zu haben.
- ☒ 2. Eine Abrissfirma zerstörte das eingestürzte Gebäude, nach dem schweren Sturm nicht überlebt zu haben.
- ☐ 3. Pünktlich im Stadion angekommen, gingen die Fans schnell zu ihren Plätzen.
- ☒ 4. Nach einer kurzen Erklärung bekommen zu haben, wurde im Wartezimmer Kaffee getrunken.

Grammaticaliteitsbeoordelingen

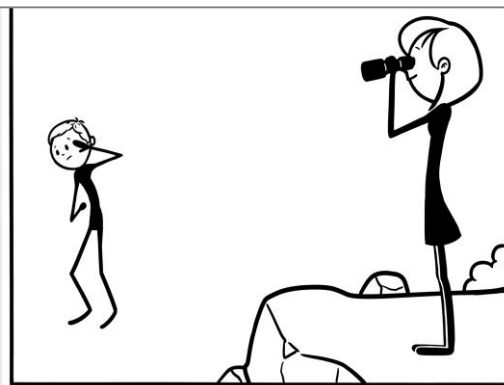
Voorbeeld #2 (context-rijke variant)

- a) Noteer het nummer van elk plaatje dat een correcte context weergeeft bij de zin.
- b) Geef voor plaatje 1 en 2 aan waarom deze volgens jou correct/ incorrect is.

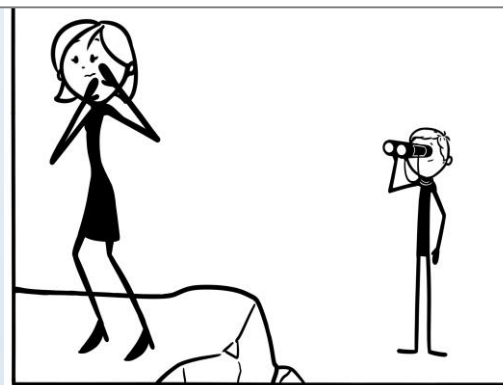
De jongen ziet het meisje met de verrekijker.

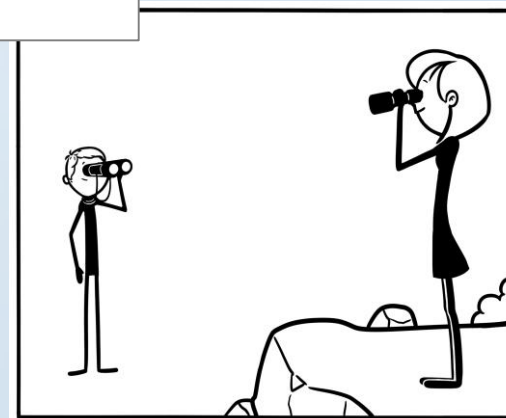
1

2

3

4

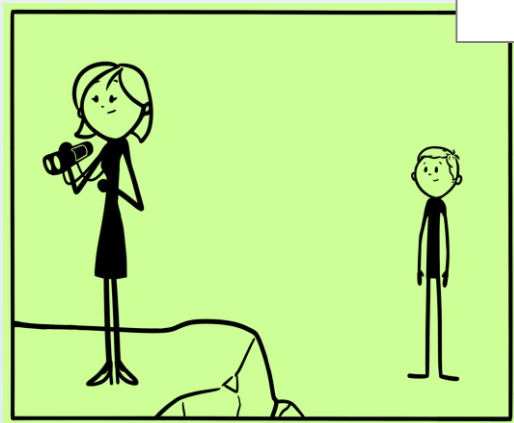

Grammaticaliteitsbeoordelingen

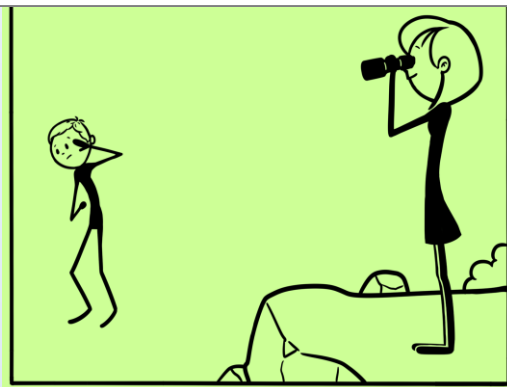
Voorbeeld #2 (context-rijke variant)

- a) Noteer het nummer van elk plaatje dat een correcte context weergeeft bij de zin. Zie plaatjes.
b) Geef voor plaatje 1 en 2 aan waarom deze volgens jou correct/ incorrect is.

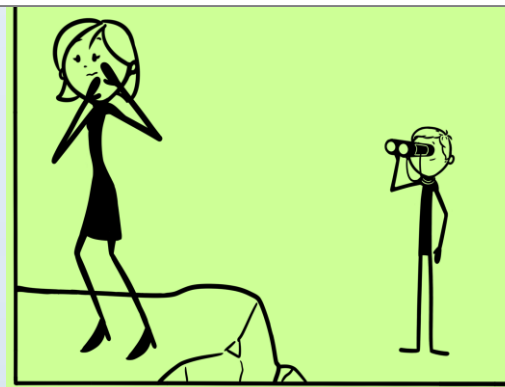
De jongen ziet het meisje met de verrekijker.

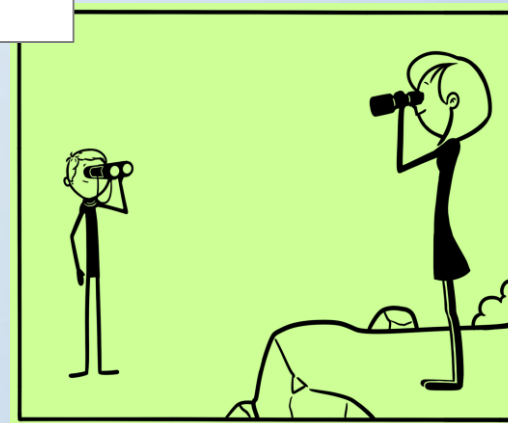
1

2

3

4

Grammaticaliteitsbeoordelingen

Voorbeeld #2 (context-rijke variant Nederlands)

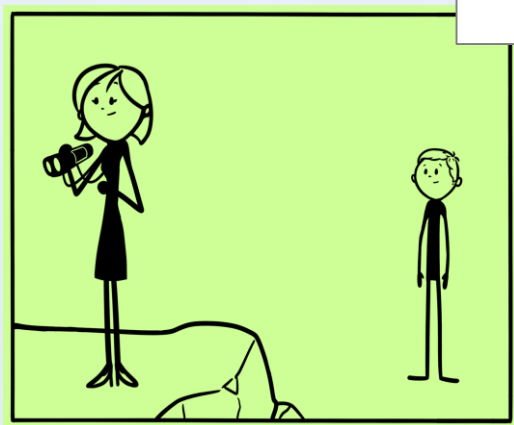
a) Noteer het nummer van elk plaatje dat een correcte context weergeeft bij de zin. Zie plaatjes.

b) Geef voor plaatje 1 en 2 aan waarom deze volgens jou correct/ incorrect is.

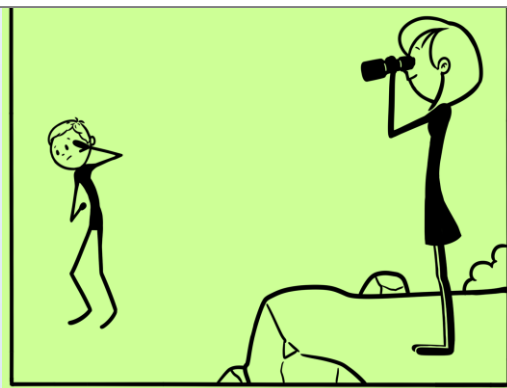
Plaatje 1: de jongen als onderwerp bij de persoonsvorm 'ziet'. 'met de verrekijker' als bijvoegelijke bepaling bij 'het meisje'.

Plaatje 2: het meisje als onderwerp bij de persoonsvorm 'ziet'. 'met de verrekijker' als bijwoordelijke bepaling bij 'ziet'. Je leest daarbij een pauzetussen 'de jongen' en 'ziet'.

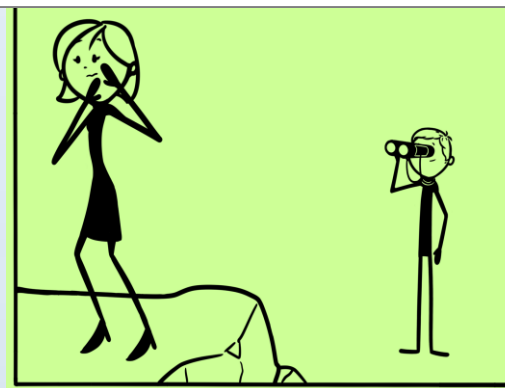
De jongen ziet het meisje met de verrekijker.

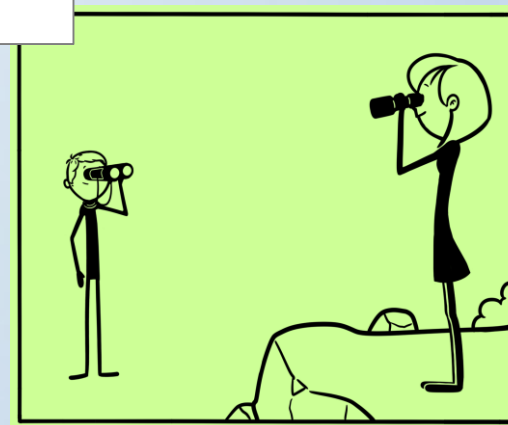
1

2

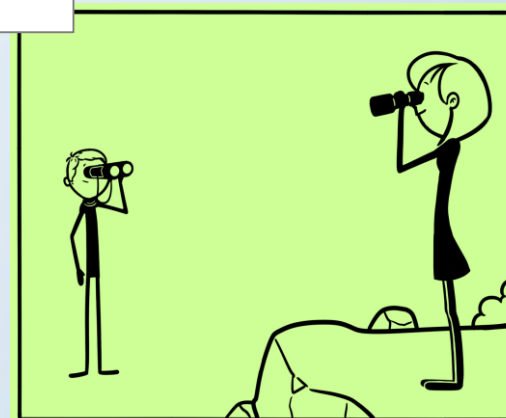
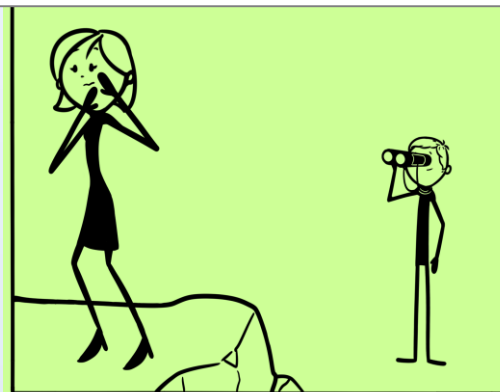
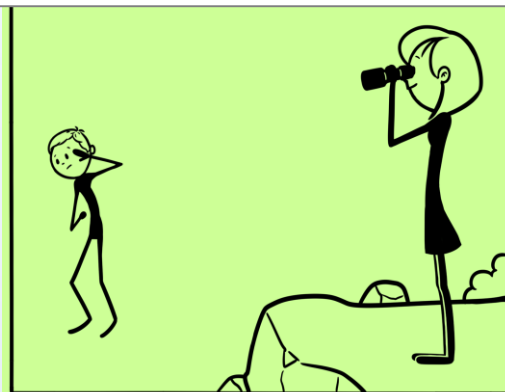
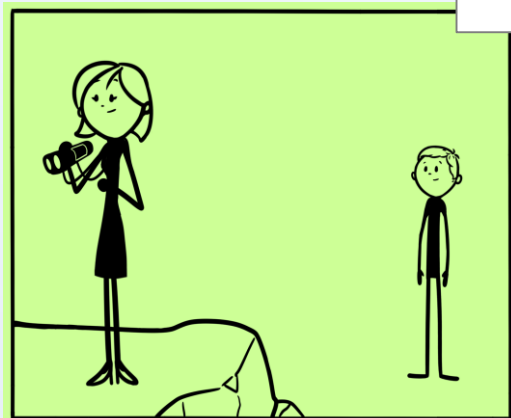
3

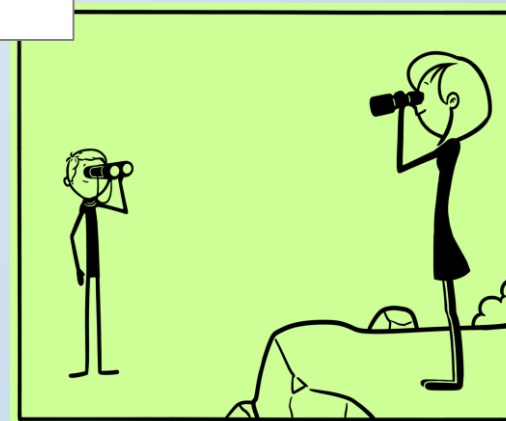
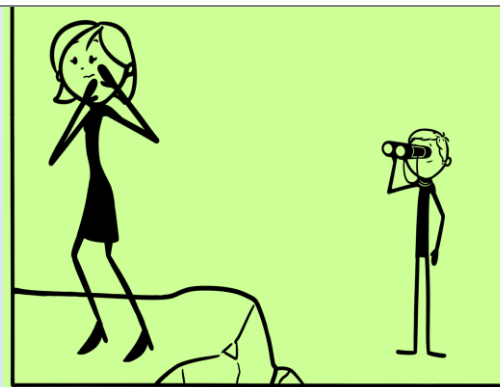
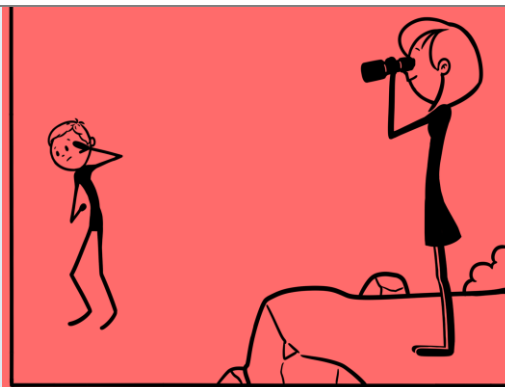
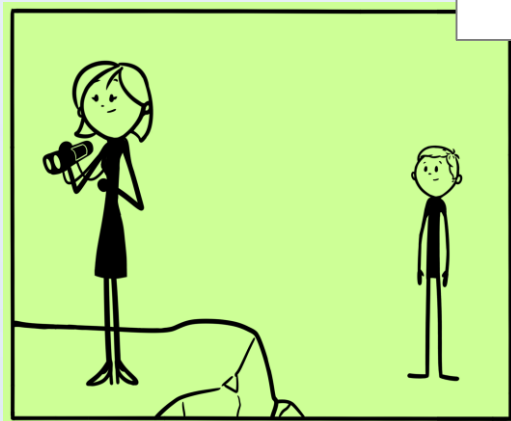
4

Grammaticaliteitsbeoordelingen

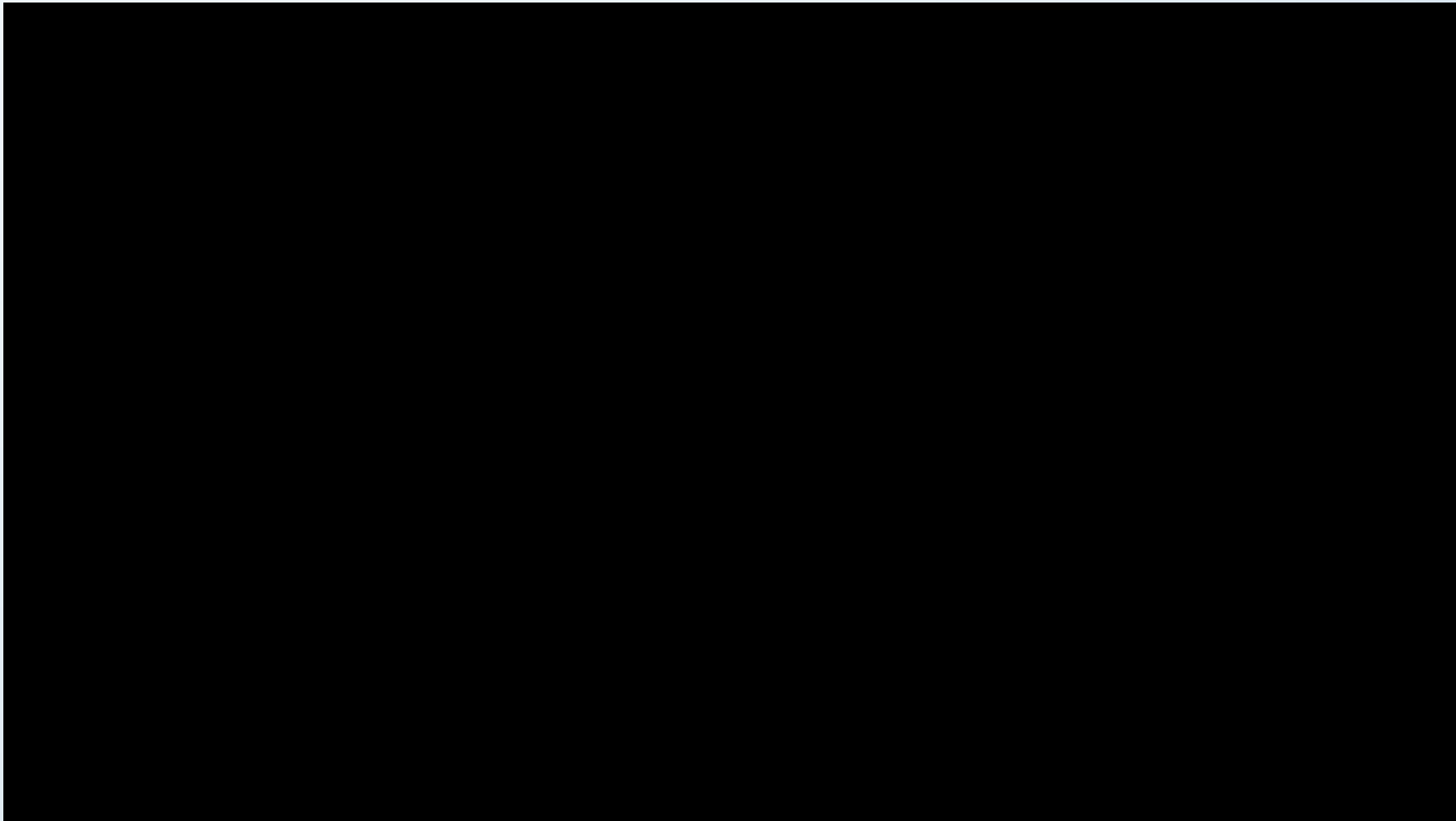
De jongen ziet het meisje met de verrekijker.

De jongen kijkt naar het meisje met de verrekijker.

Aan de slag!

Aan de slag!

1. Open het document 'CLAP - werkwoordelijk en naamwoordelijk gezegde'
 2. Lees de tekst en bedenk een opgaven waarbij je rekening houdt met onderstaande uitgangspunten.
 3. Bekijk of je bij je opgave een taaloverstijgend perspectief kunt inzetten.
- *balans verschuiven van feitenkennis naar inzicht, begrip en toepassing*
 - *Stimuleren grammaticaal redeneren en reflectief denken*
 - *expliciete kennis aanbieden om reeds aanwezige impliciete kennis te onderbouwen*
 - *Belangrijker dan het vinden van het 'goede antwoord' is de redenering die tot dat 'goede' antwoord leidt, waarbij leerlingen leren dat er soms meer goede antwoorden zijn, en dat de context bepaalt welke van die goede antwoorden het optimale antwoord is.*
 - *Grammaticale analyse begint met het zien van delen en samenhang, dus pas aan het eind van de redenering tijd/aandacht voor grammaticale begrippen*

Voorbeeld

Bevat de zin 'De hond is verwaarloosd' een werkwoordelijk of een naamwoordelijk gezegde?

- balans verschuiven van feitenkennis naar inzicht, begrip en toepassing
- Stimuleren grammaticaal redeneren en reflectief denken
- expliciete kennis aanbieden om reeds aanwezige impliciete kennis te onderbouwen
- Belangrijker dan het vinden van het 'goede antwoord' is de redenering die tot dat 'goede' antwoord leidt, waarbij leerlingen leren dat er soms meer goede antwoorden zijn, en dat de context bepaalt welke van die goede antwoorden het optimale antwoord is.
- Grammaticale analyse begint met het zien van delen en samenhang, dus pas aan het eind van de redenering tijd/aandacht voor grammaticale begrippen

Voorbeeld

Bevat de zin 'De hond is verwaarloosd' een werkwoordelijk of een naamwoordelijk gezegde?

Een werkwoordelijk gezegde is mogelijk, want:

1. er is iemand die de hond verwaarloosd heeft;
2. die iemand kan ik noemen in een door-bepaling: de hond is door z'n baas verwaarloosd;
3. die iemand kan ik noemen in een aparte zin: 'de hond is verwaarloosd. Zijn baas heeft dat gedaan';
4. je kunt zeggen: 'de hond is met opzet verwaarloosd';
5. je kunt zeggen: 'de hond is gisteren verwaarloosd';
6. 'in januari' in de zin 'de hond is in januari verwaarloosd' ligt in het verleden;
7. 'de hond is verwaarloosd en overleden' interpreteer ik alsof de hond eerst verwaarloosd en toen overleden is;
8. je kunt zeggen 'ik denk dat het huis is verkocht'.

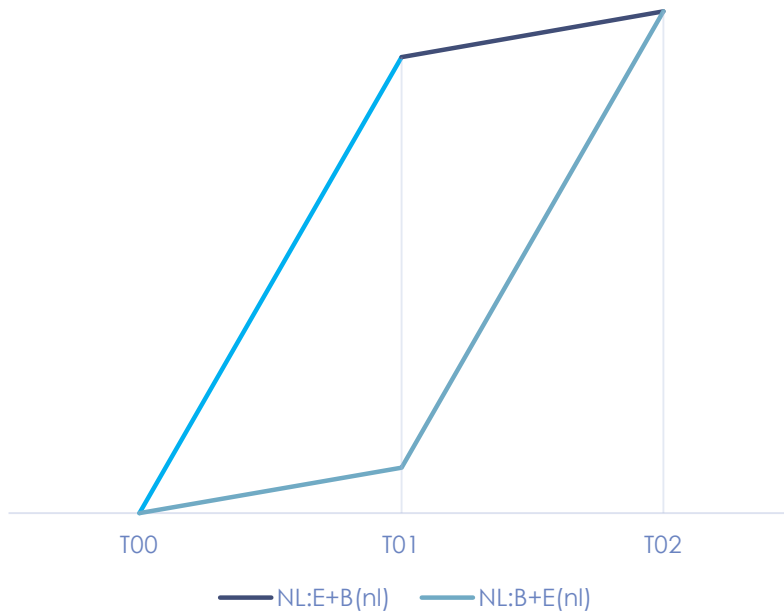
Een naamwoordelijk gezegde is mogelijk, want:

1. je kunt op de vraag 'Wat is de hond?' antwoorden: 'verwaarloosd';
2. je kunt zeggen: 'de hond blijft verwaarloosd';
3. je kunt zeggen: 'de hond is morgen nog steeds verwaarloosd';
4. 'in januari' in de zin 'de hond is in januari nog steeds verwaarloosd' ligt in de toekomst;
5. 'de hond is al jaren verwaarloosd' is een goede zin;
6. 'de hond is verwaarloosd en zielig' interpreteer ik alsof de hond tegelijkertijd verwaarloosd en zielig is.

Deelstudie 5

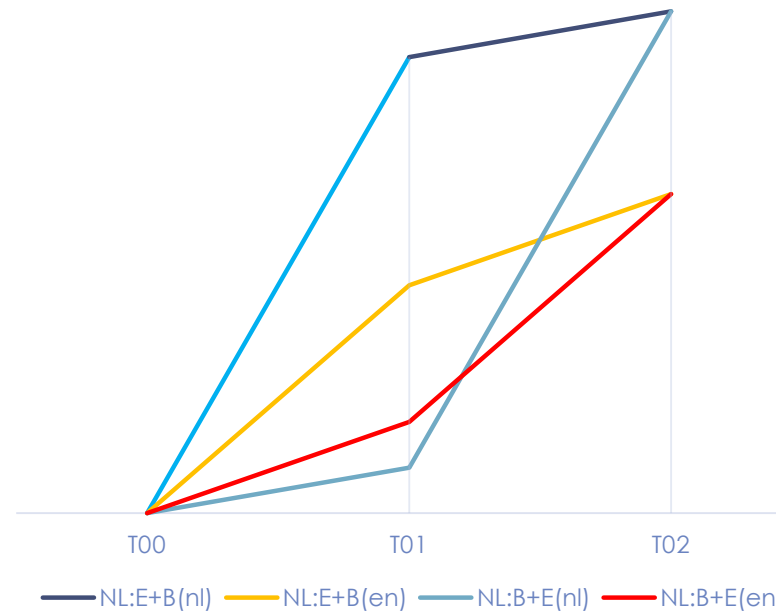
Nederlands - Nederlands

Experimental + Business as usual /
Business as usual + experimental
(2021-2022)

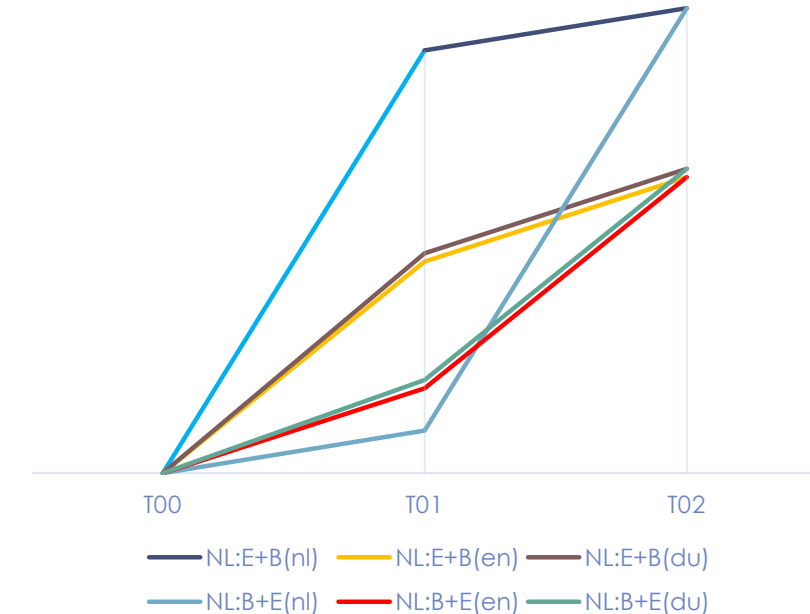
Nederlands - Engels

Experimental + Business as usual /
Business as usual + experimental
(2021-2022)

Nederlands - Duits

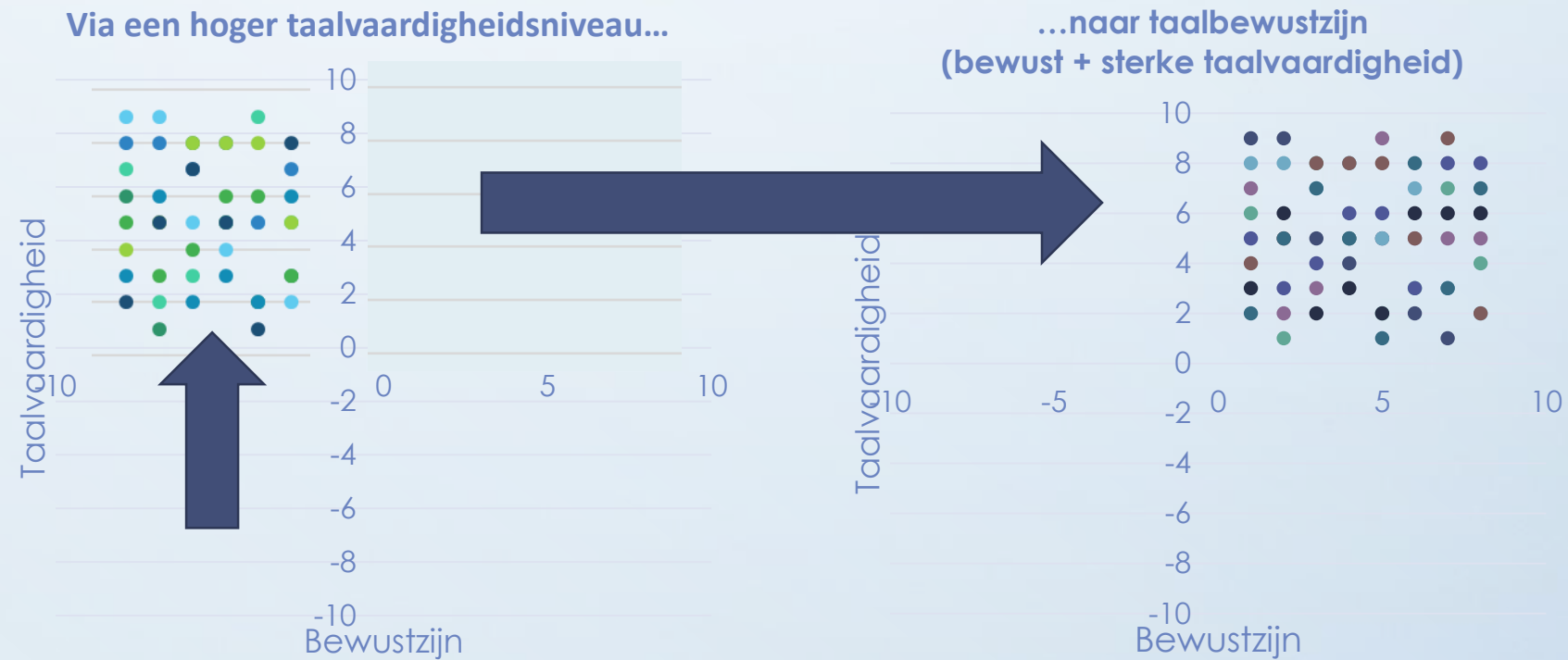
Experimental + Business as usual /
Business as usual + experimental
(2021-2022)

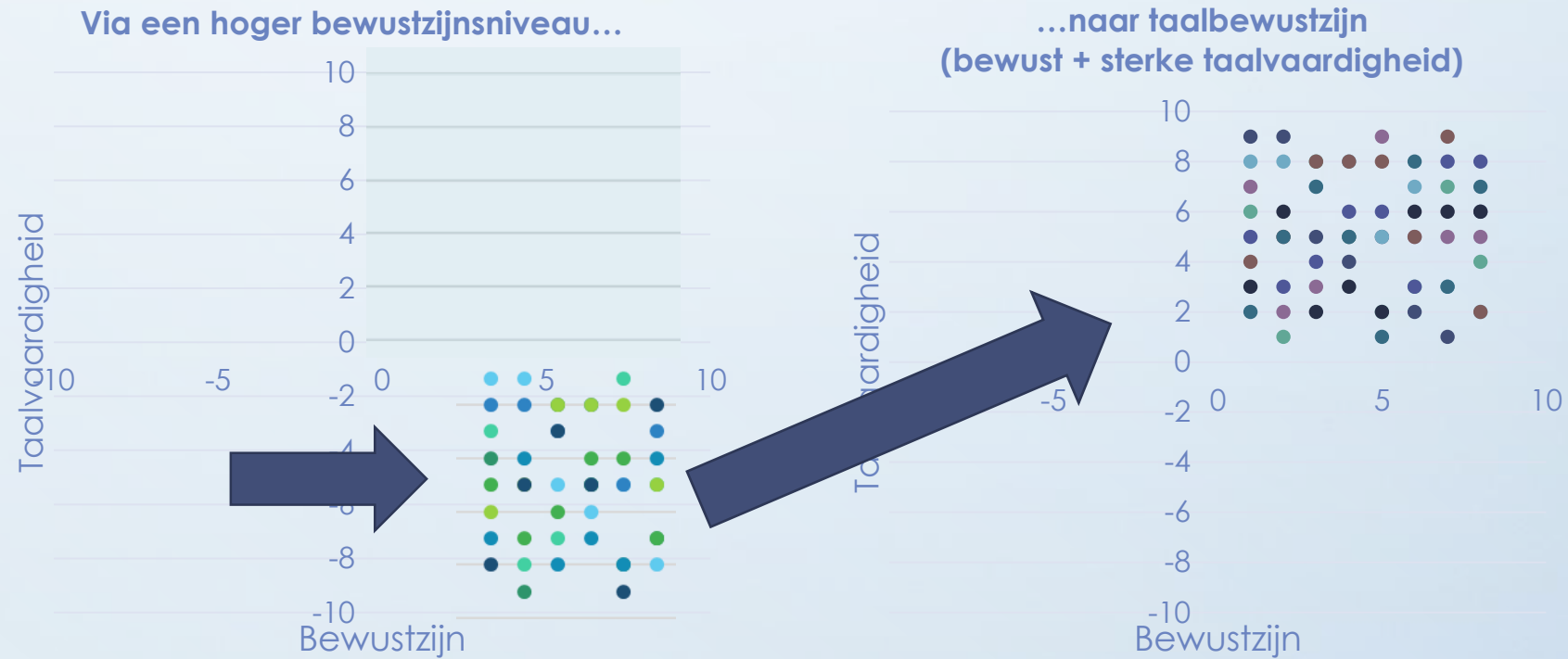
Welke route?

Welke route?

Welke route?

Let's **CLAP** together!

Gijs Leenders
Universiteit Utrecht
Clap4education.nl
G.p.m.leenders@gmail.com